

CRKVENO PRAVO U SUSTAVU PRAVNIH NAUKA

(K ČLANKU PROF. DR. LANOVIČA O ISTOM PREDMETU)

DANAŠNJA NAUKA O CRKVENOM PRAVU

Jedan nam događaj najjasnije predočuje odnos, koji vlada među božanskim i ljudskim pravom: Krist stoji kao optuženik i sudac pred Pilatom. On priznaje državnu vlast. Ona je, naime, odozgor dana, od njega samoga. No isto tako jasno izriče Krist svoj odgovor na pitanje glede svoga kraljevstva s priznanjem, da je i on Kralj, da ima kraljevstvo, koje ostavlja netaknuta kraljevstva svijeta, te služi istini i spasenju. Kada bude pobjednik nad smrću, proglasit će, da mu je dana sva vlast na nebu i na zemlji.

Ta je Kristova vlast pravo, i to pravo u najiskonskijem smislu. Njemu, Stvoritelju, Otkupitelju i Sucu, pripadaju ljudi, njihove duše. Njegov je suverenitet najneovisniji, što uopće postoji, opremljen sa zakonodavnom, sudačkom i izvršnom vlašću na nadnaravnom području, kamo je on sam suzio ekstenziju svoga suvereniteta. On ne pita državu, kada Petru i time njegovim nasljednicima, papama, podjeljuje vlast vezanja i razrješivanja, i opet ne političku, nego religioznu pravnu vlast. Nad ovim pravnim suverenitetom Crkve bdije ona riječ, da je vrata paklena neće nadvladati. A ta se riječ dosada tako čudnovato obistinila.

Bitni dio Crkvenog prava, primat, nosi time božanski pečat. Novi Crkveni zakonik izriče to na pravni način ovako: »Kat. Crkva i Apostolska stolica imaju značaj pravne ličnosti uslijed neposrednog božanskog naloga.«¹ Na sličan način položio je Krist sam n. pr. temelje kršćanskog bračnog prava, te ovi radi toga isto tako pripadaju božanskom pravu.

Prema tome je Crkveno pravo božansko pravo ili neposredno, ili posredno, u koliko potječe od čovječjeg crkvenog auktoriteta, a počiva na božanskoj pravnoj punomoći.

Pa zato nije čudnovato, kada nesamo katolički kanonisti uz bok državnom pravu, stavljaju katol. Crkveno pravo kao suvereno pravo, u koje država ne bi smjela dirati slično kao ni u liturgiju

¹ Cod. Iur. Can. can 100 § 1.

i dogmu. Nego baš stoga i gotovo svi pravници, sa rijetkim iznimkama, papu kod sklapanja konkordata smatraju duhovnim suverenom, i to bez obzira na politički suverenitet, koji on ima kao glava Crkvene države. Ne obaziremo se ovdje na nekatoličke »Crkve«. Krist nije davao nikakvih obećanja onim lozama, koje su otrgnute od čokota.

Navest ćemo ovdje, mjesto mnogih drugih, samo priznanje jednog današnjeg njemačkog pravnika, koji nije katolik. Ernst Huber veli u svom djelu »Verfassung«:² »Moguće je, da Crkveno pravo vrijedi u čisto duhovnom redu i bez državnog priznanja.«

Tako označuje i prof. Dr. Mihajlo Lanović, u jednom vrlo zapaženom članku, sa otvorenošću, koja čovjeka veseli, da je opća nauka kanonista, da je Crkveno pravo i tamo, gdje ne potječe od države, istinsko pravo. No on misli, da se toj općoj nauci kanonista i mnogih drugih pravnika mora usprotiviti time, da se poziva na drugu raširenu nauku, naime na jurističku nauku pravnog pozitivizma.³ Prema ovome pravo je samo ono, što je državna volja odredila ili dopustila. Ne odlučuje sadržaj, nego porijeklo: pravna vlast.⁴ Crkva, tako uči Lanović, može doduše izdavati propise, postavljati norme, ali samo slično kao kakovo društvo. Sve to bez državnog priznanja nije pravo. Crkva nema pravnog auktoriteta i time ni *prava*. Naziv »Crkveno pravo« zlorporaba je. »Zato je tako zvano Crkveno pravo vatra koja ne gori i svijetlo koje ne svijetli, to je *lucus a non lucendo*« (Crkv. pravo 194).

Pravni pozitivizam bi dakle trebao zbaciti s prijestolja i Crkveno pravo, kao što misli da je zbacio i naravno pravo, te ga protjerati iz pravnog područja, na kojemu bi onda država ostala kao samovladar.

Dakako da Lanović opet sam na jedan hvalevrijedan način dopušta, da čak i mnogi pravnici, koji su kao i on pravni pozitivisti, uza sve to govore o jednom Crkvenom pravu, neovisnom od države. On to naziva znanstveno - neodrživom nedosljednošću. *U tome se valja potpuno složiti s g. Lanovićem*. Ako naime svako pravo jedino od države proizlazi, onda ne može biti govora o kakovom pravu i zakonu izvan države — dakle, ni o Crkvenom pravu.

Upravo radi stroge znanstvenosti, radi neprevarljive logike i dosljednosti, kojom se odlikuje ovaj i mnogi drugi Lanovićeви zaključci, *isplati se raspravljati o njegovoj nauci o značaju Crkvenog prava*.

² Hamburg 1937, S. 319.

³ Dr. Mihajlo Lanović, Crkveno pravo u sustavu pravnih nauka:

Rad 1940, knjiga 269 (121), s. 151—220. Zagreb 1940. Tisak nadbiskupske tiskare. Isto u kraćem opsegu: Kirchenrecht im Systeme der Rechtswissenschaften, Bulletin international de l'Acad. yougosl., Classes d'hist. etc. 12 (1940) 40—50. Za sistematsku podlogu od istog pisca: Uvod u pravne nauke, Zagreb 1942, Hrv. državni tiskarski zavod.

⁴ »Pravo je državna volja, kako kaže vladajuća nauka«, Crkv. pravo, s. 161. Slično: Uvod 86—108.

Odmah na početku želimo napomenuti, da Lanović zabacuje neke pretjerane izvode pravnog pozitivizma, kako ćemo vidjeti. Stoga će neki naši sudovi o pravnom pozitivizmu, *koje stvar sama iziskuje*, pogađati sam sistem, a neće se bez daljnje moći protegnuti na Lanovićevu nauku. Ujedno treba istaknuti, da u obrađivanju našeg pitanja ne kanimo nijekati *mnogih zasluga*, koje je Lanović stekao svojim djelima. Ova bi, uvažavajući naše napomene, mogla samo dobiti na vrijednosti i postati od još većeg značenja.

Najglavniji razlog našoj raspravi, nije ipak toliko strogo znanstvena strana nego veličina i važnost samog pitanja. Ne radi se naime, kako to i sam Lanović napominje, tek o pitanju naziva. Pita se ni više ni manje nego ovo: Da li onaj, koji gaji Crkveni Ustav, krši pravo ili ne? Drugim riječima: Ima li Crkva kakovo pravo na zemlji?

Naša bi rasprava željela služiti samo ovoj *stvari i istini*. Pri tome bismo htjeli da nas vodi ona ista logika i dosljednost, koju rado priznajemo prof. Lanoviću. Samo ćemo se mi kod toga oslanjati na neoboriva i nedirljiva načela, a ne na nesigurna i dvojbeno mnijenja raznih škola.

Kako smo čuli, Lanović se u želji, da Crkveno pravo obori, oslanja na tvrdnju, da je pravni pozitivizam danas sveopća nauka pravnika. Pozabavimo se najprije s tim dokazom iz auktoriteta, a onda prijedimo na samu nauku o prirodnom pravu. — Osvjetljivanje Lanovićevog shvaćanja o Crkvenom pravu, koje iznosi u vezi sa našim pitanjem, odgodit ćemo za drugi članak.

»SLOM PRAVNOG POZITIVIZMA«

Gotovo u isto doba, kada su se gornja Lanovićeva djela štampala, tiskan je i najnoviji broj »Arhiva za pravnu i društvenu filozofiju«. ⁵ Tu na str. 80. u članku V. Rűfnera nalazimo doslovno gore navedene riječi: »Slom pravnog pozitivizma donio je i tu oslobođenje.« Promislimo: prema Lanoviću je pravni pozitivizam danas sveopći pravnički nazor, pred kojim stoga Crkveno pravo mora uzmaknuti, a prema »Arhivu« *slomio se i srušio pravni pozitivizam*.

»Arhiv« napokon nije niipošto katolički ili čak skolastički časopis. Osnovan je od pokojnog berlinskog profesora Josipa Kohlera, poznatog novo-hegelijanca, a izlazi kao glasilo »međunarodnog saveza za pravnu i društvenu filozofiju«. Prema tome smijemo predmijevati, da se u tom časopisu odrazuju današnja sveopća međunarodna pravna shvaćanja. A gle, u spomenutom najnovijem broju ne nalaze se samo gornje riječi, koje zvuče kao nadgrobni natpis pravnom pozitivizmu. Odmah u prvom članku

⁵ Izdano od C. A. Emge i J. v. Kempki, Berlin, Alb. Limbach. 34. svezak, godište 1940/41.

susrećemo Karla Petrascheka, profesora na Münchenskom sveučilištu, kojemu dugujemo možda najbolju najnoviju pravnu filozofiju.⁶ U njoj je podigao naravno pravo nov, dostojan spomenik, dok najizrazitije otklanja pravni pozitivizam i lažno naravno pravo prosvjetiteljstva. Slijedi članak profesora Karla Larenza iz Kiela, koji je isto tako danas jedan od vodećih pravnih filozofa u Njemačkoj. Da osvijetlimo njegovo shvaćanje o prirodnom pravu, neka nam posluži jedna izjava, koju nalazimo na njegovoj knjizi: »Rechts- und Staatsphilosophie der Gegenwart« 1935. To djelo pokazuje vrlo opširno poznavanje literature, a još više potrebu prave metafizike. Larenz kaže (str. 152): »Dakako da se u naravno-pravnom mišljenju krije, kako se čini, nesavladiva snaga, jer ono ima korijenje u čovječjoj težnji za spoznajom apsolutne zakonitosti, koja ga drži, i za posjedovanjem čvrstih, neoborivih i nesumnjivih mjerila... Baš u doba, kad je pravna svijest najjače pokolebana, kad je relativizam i skepticizam ispotkopao tradicionalne norme, može želja za posjedovanjem takova apsolutno valjanog mjerila naprosto postati tako silna, da pred njom mora zanijemiti svaka sumnja.« — »Nesavladiva snaga« (Unbesieglige Kraft) a ne »slom« (Zusammenbruch) kao kod pravnog pozitivizma. Još energičnije zvuči jedna Larenzova konstatacija o samom pravnom pozitivizmu: »Pravni pozitivizam i Novo kantovstvo u njemačkoj pravnoj filozofiji sada već pripadaju prošlosti.«⁷ Slom, prošlost, to drugačije zvuči nego »vladajuća nauka«. I slijedeća rasprava, koja potječe od kölnskog sociologa Leopolda von Wiese, pokazuje sklonost ne pridjevati isključivo državi moć, da stvara pravo. (str. 34.) Ali prije svega dolazi u obzir za naš predmet opširan i temeljit članak V. Rűfnera: »Pojam naravi unutar naravnog prava« (str. 40—82) iz kojega smo uzeli naslovne riječi ovoga odlomka. Značajno je s kolikim sarkazmom navodi Rűfner na str. 72. nauku možda najodlučnijeg pravnog pozitiviste prošlog stoljeća K. Bergbohma — kojega spominje i Lanović — : »I najpodlije zakonsko pravo valja priznati obaveznim, samo ako je ispravno doneseno.« Rűfner sažima rezultat svoga istraživanja u ove riječi (str. 81): »Trebada dakle naravno pravo u vidu organskog razvoja zajednice i života još i danas priznavati... Ono smjera na nutarnje zakone bivanja, koji se u životu razvijaju i konkretiziraju. Smjera na sakrivenu srž, čije zakone čovjek mora istraživati i poštivati.«

Da čujemo i neke druge glasove, izvan ovog broja »Arhiva« i to takove, koji nisu iz skolastičkog tabora: Ernst von Hippel ispituje cjelokupnu današnju pravnu filozofiju i označuje pri tom pravni pozitivizam kao cvijet nominalizma. A ovaj potonji da logično vodi do materijalizma, koji nijeće sve nadosjetno, posebno

⁶ System der Philosophie des Staates und des Völkerrechts, Zürich — Leipzig 1938.

⁷ Die deutsche Staats- und Rechtsphilosophie seit 1935, in: Forschungen u. Fortschritte 16. (1940) 313.

na pravnom području da dovodi do podivljialosti, kojoj najviše i treba pripisati današnju katastrofu. Ako nećemo da pravo bude prazna riječ, treba da se u tom složimo, da je »cjelokupno pravo povezano s dobrim (alles Recht mit dem Guten zusammenhängt) i da nema zla ‚prava‘ (böses ‚Recht‘), pa makar kakva suverena ‚vlast‘ svoju volju za vlašću i proglasila pravom. I tako će čovječanstvo opet morati upraviti poglede na onaj viši poredak, koji je iščeznuo zajedno sa Srednjim vijekom.«⁸ Ne manje snažno djeluju riječi W. Gunglera, koje se uz to nalaze u djelu, koje izlazi kao dio niza predavanja za današnja njemačka sveučilišta: »Menschenrecht bricht Staatsrecht.«⁹ (Čovječansko pravo lomi državno pravo). Slično vrlo značajno stanovište susrećemo u »Einführung in die Staats- und Rechtsphilosophie« od Kurt Schillinga (Berlin 1939). Protiv razdvajanja ćudoređa i prava, što sačinjava podlogu pravnog pozitivizma, naglašava on: »Državna i pravna filozofija u cijelosti konačno nije ništa drugo nego dio etike« (str. 20). Problem istinski pravne države, koja u svemu mora poštivati ćudoredni poredak, »nipošto nije« utopistički problem, nego trijezno pitanje, dokle jedna država i narod može ovdje živjeti« (str. 140). Iz toga odzvanja paradoks, koji možda mnoge iznenađuje, a koji je za skolastičko mišljenje o prirodnom pravu, stvar po sebi razumljiva: Nisu oni, koji postavljaju državu na vlastite noge, dajući joj značaj apsolutnoga i oduzimajući joj tako sve korijenje i svaki temelj, pravi prijatelji države, nego oni, koji na Bogu grade državu. Ne pravni pozitivizam, nego naravno pravo, to je uistinu nacionalna pravna filozofija.

Bez muke bismo mogli naredati uz ove izjave, uzete iz najnovije njemačke pravne literature, još i druge. Moglo bi se na pr. prstom uprijeti na zanimljivu fenomenološku pravnu školu (Reinach), koja je naravno čitavom svojom orijentacijom usmjerena na promatranje biti, u ovom slučaju pravne naravi, dok joj jednostavna činjenica slova zakona ne znači ništa. Mogli bismo upozoriti na temu, omiljelu novim protestantskim teolozima u Njemačkoj o »Schöpfungsordnungen«, koja u glavnom iako ne u svemu, ipak odgovara katoličkom prirodnom pravu.

Premda ne možemo bez daljnjege sve spomenute autore označiti kao zastupnike prirodnoga prava u skolastičkom smislu, a niti oni toga hoće, ipak vidimo, da su svi oni složni u zabacivanju pravnog pozitivizma.

Moglo bi se sada predbaciti, da su navedeni autori isključivo *njemački*, a da Njemačka nije čitav svijet. — No svaki bi pravi poznavalac pravne povijesti mogao smjesta taj prigovor razoružati. On predobro zna: pravni je pozitivizam bio gotovo isključivo plod njemačke pravne znanosti. Ako se, dakle, njegova vladavina u

⁸ Zur gegenwärtigen Lage der Rechtswissenschaft, in: Forschungen und Fortschritte 16 (1940) 284.

⁹ Vorlesung über Volk und Staat, München und Leipzig 1937, s. 150.

Njemačkoj srušila, to će i ono, što je od njega još drugdje ostalo, ubrzo slijediti. Uostalom i u Njemačkoj je cvjetanje pravnog pozitivizma — koji nije nikada bio samovladar — trajalo jedva kojih 100 godina. Iza nedjela francuske revolucije, mislili su neki, da mogu naći oslonu tek u pretjerano uzdizanom auktoritetu. Tako je u Francuskoj nastao tradicionalizam, koji je pretjerao sa auktoritetom Crkve. U Njemačkoj su mjesto toga neki drugi opet željeli sve, pa i vlastiti razum podvrgnuti državnom auktoritetu, auktoritetu zakonskog slova. Hegel nosi glavnu odgovornost za takove nauke, jer je njemu država prisutni Bog. Ako su nastranosti njegove zabasale metafizike ubrzo i izazvale strastvenu mržnju na svaku metafiziku te nas usrećile s »nefilozofskim« pozitivističkim i materijalističkim 19. vijekom, to se ipak taj pozitivizam na pravnom području u svome djelovanju vraća Hegelijanskom shvaćanju o svemoći države. U tom je duhu pisao g. 1882. Adolf Lasson svoj »System der Rechtsphilosophie«, čije nauke čak do u neke pojedinosti susrećemo u Lanovića. U formalnom pogledu slijedi ovaj potonji dakako više najekstremnijeg pravnog pozitivistu našega doba, novokantovca Kelsena. Na ovo ga se poziva na najodlučnijem mjestu, na kome postavlja svoju definiciju prava i to kao definiciju opće raširene i priznate nauke. (Crkv. pravo 156) Kelsen, bivši profesor u Beču (die »Wiener Rechtsschule«) i u Kölnu, ostavio je kasnije kao Židov Njemačku. Usprkos Kelsena i njegovih sljedbenika vrijedi: duh 19. vijeka nije više duh njemačke sadašnjice, niti na pravnom području.

Izvan Njemačke, osobito u anglosaskom i romanskom svijetu, nosilo je i nosi shvaćanje naravnog prava neosporivo prvenstvo. To već proizlazi iz činjenice, da se tamo pravni studij temelji na Rimskom pravu, toj tvrđavi naravnog prava.¹⁰ Da navedemo neka imena iz pravnog svijeta izvan Njemačke: poznati profesor na Sorbonni, Louis Le Fur, i profesor na Carskom sveučilištu u Tokiju, K. Tonaka, oštro se obaraju na pravni pozitivizam, osobito na Kelsenov. Le Fur zabacuje Kelsenov prenapeti pojam suvereniteta.¹¹ Uostalom Kelsen pripisuje proizvoljno primat suvereniteta čas državi, čas međunarodnom pravu. Tonaka¹² označuje Kelsenov sistem, — koji bez obzira na sadržaj gleda pravo samo u formalnom odnosu, kako isključivo izvire iz države, —

¹⁰ U rimskom pravu vlada duh, kojeg je Cicero, koji je bio i istaknut pravnik, ovako izrazio: Quodsi populorum iussis, si principum decretis, si sententiis iudicum iura constituerentur, ius esset latrocinari, ius adulterare, ius testamenta falsa supponere, si haec suffragiis aut scitis multitudinis probarentur... Haec autem in opinione aestimare, non in natura posita, dementis est. De legibus, lib. I. Hanc igitur vide sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenii excogitatum neque scitum esse populorum, sed aeternum quiddam..., ita principum legem... esse dicebant omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei. Ibidem, lib. II.

¹¹ U zbirci: Chiesa e Stato, Mailand 1939.

¹² Acta Congressus iuridici internationalis V., Rom 1937. S. 425.

kao pretjerani nominalizam i relativizam.¹³ Izgleda da i nje- mački ministar Hans Frank smjera na Kelsenovu »Reine Rechts- lehre«, kada otklanja »oblak čistog moranja«, kao »blijedi, izli- zani sistem norma«, te se poziva na Aristotela(!), prema kome svako pravo ima da po svojoj biti služi pravnom dobru, dakle jednoj normi, koja je prije države.¹⁴ I sam W. Ebenstein, koji se predstavlja kao Kelsenov obožavatelj, mora u svom djelu »Die rechtsphilosophische Schule der Reinen Rechtslehre« (Prag 1938) izreći porazan sud, da Kelsenova nauka ima »značaj jedne dijelom silno destruktivne teorije, koja sve mrvi i drobi.« (23). Kao poučni primjer samo jedan zaključak toga Kelsenova *pristaše*: »Pri obra- đivanju čovjeka u pravu dolazi Kelsenova »Čista nauka o pravu« do toga, da radikalno odbacuje svaku realnu supstanciju i da se pokušava zamijeniti s nekom pomoćnom konstrukcijom mišljenja« (str. 68).

Tako se i usprkos Kelsena pravnom pozitivizmu ni unutar ni izvan Njemačke ne obećaje bilo kakova budućnost.

Pri ovom pogledu po svijetu, da bismo mogli odrediti, koja je danas pravna nauka općenita, ne bismo uostalom smjeli pre- gledati jednu vrstu pravnika, naime one, koji slijede u pitanju prirodnog prava jasnu nauku katoličke Crkve,¹⁵ te braniteljice prirodnog prava, zaštitnice slabih i potlačenih — ne obazirući se na kratkovijeku modu. Oni nastavljaju pravno- filozofsku mudrost jednog sv. Tome Akvinskog i Suareza, te im se moraju diviti i Rudolf Ihering i Josip Kohler. Utjecajna sfera ove kat. pravne nauke, 400 milijuna katolika u gotovo svim zemljama, predstavlja radi jedinstva i čvrstoće prokušane i u najtvrdim krizama, onaj

---

¹³ U svojim općim filozofskim izvodima priznaje se i Lanović otvorenim relativistom (Uvod 16). Dokaz je za to, što je tobože apsolutna metafizika nemoguća. Ne misli se pri tom na to, da je i taj stav, koji želi apsolutno isključiti svaki drugi, apsolutan i metafizički. Svaki konsekventni relativizam i skepticizam sam sebe obara. Protiv relativizma u njegovoj najnovijoj formi, digao se kratko prije svoje smrti sijedi univerzitetski profesor u Marburgu, Ernst Jaensch, sa velikom odlučnošću, prigodom jednog univerzitetskog go- vora. Veli da to znači potpuno nepoznavanje njemačke osobitosti, i silnu opasnost za budućnost njemačke znanosti, kada neki misle da iz političkih razloga moraju zastupati relativizam, to unutarnje ispražnjenje pojma istine. Te težnje da su zapravo znakovi rasapa, koji su odgovarali liberalnom tipu čovjeka vremenskog razdoblja, koje prolazi. U: *Das Wahrheitsproblem bei der völkischen Neugestaltung von Wissenschaft und Erziehung*, Langensalza 1939.

¹⁴ *Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht*, V. (1938) S. 4.

¹⁵ Syllabus n. 56 zabacuje slijedeću nauku: ... minimeque opus est, ut humanae leges ad naturae ius conformentur aut obligandi vim a Deo accipiant. Točka 39. zabacuje nauku o državnoj svemogućnosti: *Reipublicae status, utpote omnium iurium origo et fons, iure quodam pollet nullis circumscripto limitibus*. Osma teza od onih 8 teza, koje je sv. Kongregacija de Seminariis et Studiorum Universitatibus 13. IV. 1938 zabacila, glasi: *Individua existunt unice per statum et pro statu. Omne eorum ius vim haurit e facto concessionis per statum*. Za poznavaoca papinih enciklika osobito tamo od Leona XIII ne može po- stajati nikakva sumnja o tom, što crkva uči o prirodnom pravu.

elemenat, kojemu valja, po sudu povijesti, u prvom redu zahvaliti, što strahovite katastrofe nisu povukle sve sa sobom u ponor. Ti crkveni pravnici nisu »quantité négligeable«.

Što je prema tome plod našeg istraživanja o Lanovićevu doku-
zu iz auktoriteta, prema kojemu bi pravni pozitivizam predstavljao
sveopću nauku današnjih pravnika? Dobivamo ovu sliku: Antikna
kultura u svojim mjerodavnim zastupnicima i kršćanstvo u svim
svojim vremenskim razdobljima zabacili su pravni pozitivizam. Tek
u 19. st. nalazi on zastupnika, koje je vrijedno spominjati i to
gotovo isključivo na njemačkom jezičnom području. No vidjeli smo,
da upravo vodeći *njemački* pravni filozofi sadašnjice s rijetkom
jednodušnošću pravnom pozitivizmu pjevaju nadgrobnu pjesmu.¹⁶
Oni o pravnom pozitivizmu govore kao o jednom staromodnom
sistemu i vjerojatno bi radije o njemu rekli ono, što Lanović (Uvod
242) veli da osjeća kod naravnog prava: »nastrano zvuči«.

Tko nepristrano motri činjenice, njemu je jasno, da se »vla-
dajuća nauka« današnjih jurista i u Njemačkoj i izvan Njemačke
nalazi izvan pravno-pozitivističkog tabora.

I tako Lanovićev pokušaj, da oslanjajući se na pravni po-
zitivizam kao na danas »vladajuću nauku« Crkveno pravo liši
značaja istinskog prava, nema nikakvog temelja.

No ipak upravo za pravnog filozofa, koji stoji na temelju
naravnog prava, dokaz iz auktoriteta — bio on za ili protiv pravnog
pozitivizma — ne može nikad biti odlučan. Za pravu filozofiju
vrijedi riječ omiljela sv. Tomi: *Locus ab auctoritate est infirmis-
simus* — razlozi, koji se oslanjaju na auktoritet su najslabiji.¹⁷
Zato ćemo ukratko pozitivno izložiti nauku o naravnom pravu.¹⁸

PRIRODNO PRAVO KAO BOŽANSKO PRAVO I KAO LJUDSKO PRAVO

U Stvoriteljevoj zamisli nije lebdjela samo čovjekova slika,
nego i čovjekov cilj, nego i pravo na sredstva, koja vode k vječ-
nom cilju: prirodno pravo. Ovo je dakle prirodno pravo vječno
božansko pravo, *lex aeterna* — vječni zakon, koji se pred ljud-

¹⁶ To zaista filozofsko držanje današnjih najboljih pravnika Njemačke
prema pravnom pozitivizmu briše krivnju minulih pokoljenja i povratit će opet
i u političkom smislu povjerenje svijeta u Njemačku, koje je bilo uzdrmano
pravnim pozitivizmom.

¹⁷ Usporedi *Summa theol.* I. q. 1 a 8 ad 2. — Ako Lanović poriče
srednjovjekovnoj skolastici kritičnost, jer da se gubila u slijepom izlaganju
teksta raznih auktoriteta (Uvod 36), onda se to protivi, u koliko se tiče srednje-
vjekovne filozofije, ondašnjoj nauci i praksi. U teologiji je dakako Riječ Božja
norma. No i tu postoji skolastička metoda osobito u tom, da se po moguć-
nosti na filozofski, znanstveni način dokažu vjerski temelji i izreke. To je
tako sigurno, da su baš radi te metode u svako doba skolastiku optuživali
radi racionalizma.

¹⁸ Usporedi k ovome naše prijašnje članke...: *Die iustitia in der Lehre
des hl. Thomas, Scholastik* 12 (1937) 204—228. 2) *Rechtserneuerung und Rechts-
lehre des hl. Thomas von Aquin*, ib. 13 (1938) 544—558. 3) *Die Autorität in
der übernatürlichen und natürlichen Ordnung*, ibid. 15 (1940) 186—203.

skim umom iskri iz ljudske naravi same — *lex naturalis* naravno pravo. Visoki se sniježno bijeli vrhunci prirodnog prava gube dakle u modrini božanske vječnosti. Sredstvima pak, na koja čovjek kao osoba: kao slika Božja, ima vječno, božansko pravo, pripadaju tri slobode: sloboda savjesti, sloboda etičkog samoodređenja i sloboda u izboru zvanja, o kojem ovisi i vječna i vremenita sreća.¹⁹ Čovjek kao tjelesno biće ima pravo na život i na privatno vlasništvo. A na društvo ustrojstvu ljudske naravi počivaju vječni pravni temelji za obitelj i za državu. Eto pozitivni je državni zakon bezuslovno potreban radi jedinstva, reda i sankcije, zahtijeva ga dakle samo prirodno pravo, a zato ga i božanski auktoritet obasjava i okružuje svojim sjajem.

»Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. . . Dei enim minister est (potestas). . . Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam« (Rom 13,2).

»Natura« dakle, na koju upućuje *jus naturale* — naravno prirodno pravo, nije divlja natura u opreci s kulturom, kako su je zamišljali stari sofisti. Natura je samo jedan novi izraz za bit stvari, u našem slučaju za bit čovjeka. Prirodno je dakle pravo, usidreno u samoj biti, koje raste iz njegove najnutarnije jezgre. To je *ljudsko pravo*, *istinsko razumsko pravo*, *istinsko kulturno pravo* (ali ne, kako ga shvaća Josef Kohler), a to stoga, jer je odsjev vječnoga božanskog prava.

Prema tome istinsko prirodno pravo, koje, kako smo vidjeli, nipošto ne ugrožava pozitivne zakone nego im naprotiv služi kao najčvršći temelj s potpuno odgovarajućom nosivosti, nije nipošto antipozitivno revolucionarno pravo kao patvoreno prirodno pravo iz vremena prosvjetiteljstva. Na znanstvenom polju uopće se više ne može dopustiti, da se ove dvije vrste prirodnog prava zamjenjuju, kojima je samo ime zajedničko. Istinsko prirodno pravo istom onda, kad se *dopuni pozitivnim pravom*, tvori organsku cjelinu i zaokruženost pravnog poretka, kako ga je Bog htio; cjelokupno božansko pravo, na kojem počiva život čovječanstva kroz vjekove.²⁰

Prema rečenome prirodno pravo nije ni u kojem slučaju samo formalni, besadržajni zakon u smislu kantova, neokantov-

¹⁹ Usporedi o tome naše izvode u članku: Zvanje kao središte života i društva, »Život« 23 1942) S. 62.

²⁰ Ne vrijedi, dakle, za skolastičku nauku o prirodnom pravu, što Lanović kaže o »školi prirodnog prava« (koja je to?) (Uvod 242): »Njoj je pravo samo . . . norma određenog sadržaja. Po njenoj nauci pravna norma ne stvara pravo, nego ga samo usvaja.« Prema pravnoj nauci o prirodnom pravu, mora pozitivni zakon, prirodno pravo i sadržajno — iako uvijek unutar prirodnog prava — поближе označiti. Prirodno pravo kaže na pr. da državi valja plaćati zatražene poreze. Pozitivni zakon određuje, tko mora plaćati i što. Prirodno pravo traži sankciju za zakone. Ali ne određuje pojedinih kazna. To je stvar državnog auktoriteta. Prema tome poznaje i nauka o prirodnom pravu formalno, od zakonodavca ovisno, pravo, a da pri tome ne upada u jednostranost formalizma.

skog ili kelsen-ovog formalizma. Prirodno je pravo temelj osobno-me i društvo-vnome pravu, što su matematički aksiomi jezgra i kičma svih matematičkih izvoda, odnosno aplikacija. Prirodno je pravo *aksiomatičko pravo*, neuklonivo temeljno i ustavno pravo čovječanstva.

Ali opet prirodno se pravo ne smije nazivati ukočenim, statičkim pravom, kako to neki kritičari rado čine. Doduše svi su aksiomi u prvom redu neumoljivo statički. Ali jer se osobe slučajno mijenjaju, jer se državni ustavi mijenjaju, stoga su *primjene* aksioma dinamičke kao i život sam. Uzaludna su sva nasilja sa strane ljudi i društva, prirodno će pravo u punoj snazi uvijek razviti cijelu svoju tajnovitu *dinamičku i prodornu moć* i naviještati kao Krist i apostoli: Bogu se valja više pokoravati nego ljudima. Uvijek će iz katokomba izaći na svijetlo sa zastavama razvijenim na punom vjetru. Prirodno pravo uvijek pobjeđuje u svjetskoj povijesti, makar i ne uvijek u sadanjem trenutku.²¹

Božanski zakon, koji sja u ljudskoj savjesti obuhvata i društvo-vni poredak. Zato se u kat. nauci ne može dijeliti čudorednost i pravo. Društvo-vni pravni poredak je dio, i to najvažniji dio čudorednog poretka uopće. Pravo nije ništa drugo nego čudorednost u svojim socijalnim odnosima, te je stoga prirodno pravo upravo *jezgra čudorednosti*.²² Iz toga slijedi, da je nečudoredni zakon, nečudoredno pravo protivurjeđe u sebi. Prof. Lanović misli (Uvod 232), da ne valja »miješati« pravo i čudorednost. Inače se mora doći do besmislice, da nas nečudoredni zakon može čudoredno obavezati. Ovakovo shvaćanje predpostavlja pravno- pozitivističku zabudu, kao da je svako zakonski određeno pravo doista pravo. Pred savješću nečudoredni zakon nema nikakva značenja ni čudorednog ni pravnog. Ali za pravne pozitiviste slijedi neminovno zaključak, čovjeka nedostojan, da je i nečudoredni zakon pravo, i da pravo radi onaj, koji takav zakon izvršuje.

Dne 10. I. 1873 u njemačkom se parlamentu javno potužio liberalni zastupnik Dr. Lasker, što je papa u nekom nagovoru naglasio, da su Božje zapovijedi iznad zapovijedi bilo koje zemaljske vlasti. Tad je ustao vođa katoličkog centra Dr. Ludvig Windthorst, da duhovito odgovori — i Bismarck se bojao njegove duhovitosti — : »Cesar je Nero jednog dana zapovijedio, da se njegovom kraljevskom konju imaju svi klanjati kao Bogu. Bijaše li u redu, da se to čini? Cesar Nero, gospodo, to je svemoćna država, koju bi vi htjeli uspostaviti!« — Takova država, koja bi izdavala

²¹ Usporedi Joh. Pet. Steffes, Das Naturrecht in metaphysischer und religiöser Welt-sicht, 1932.

²² Bonum comparatur ad iustum sicut generale ad speciale, S. Thomas, Summa theol. I. q. 21 a. 1 ad 4. Upravo iz neophodne nužde čudorednosti za društvo-vni red, proizlazi nužno Božje bivanje, kao prouzročitelj čudorednosti. To smo pokazali u članku: »Društveni poredak i čudorednost dokazuju Božju opstojnost, »Život« 22 (1941) 111—120.

zakone o *carskim konjima* nije ni pravo ni ćudorednost. To znači zasuznjiti ćovjeka. Prof. Lanović s puno topline i priznanja hvali otpornu moć prvih kršćana, kojom su se protivili bezbožnim i neljudskim zakonima (Uvod 333, Crkveno pravo 193, bilj. 100). Nu oni su to radi svijesne ćudoredne dužnosti, i u potpunom uvjerenju, da to ćine bez povrede ikakova prava.

Katolićka pravna filozofija stoji kao anđeo stražanin i pred osobnim dostojanstvom male djece. Nju ide hvala Gustava Radbrucha, što se »nije dala slomiti u vrijeme nasilnićke politike, državnog absolutizma i pravnog pozitivizma, koji računa samo s brutalnom silom i ćinjenicama.«²³

Ista katolićka pravna filozofija kruni neisporedivom uzviše-nošću i moću državne zakone, dok su vjerni svome iskonskome poslanju. Starokatolik Rudolf Keussen negdje je napisao izvještaj o znanstvenoj konferenciji u Parizu, gdje su nekatolićki pravници i teolozi raspravljali o crkvi i državi, i dolazi do zaključka: *Skolastika daje najpozitivnije shvaćanje o državi*, dok mnogi drugi pravnićki odnosno teološki nazori, koji su onih dana došli do izražaja, djeluju upravo anarhićki.²⁴

Iz skolastićke prirodno-pravne nauke prosijeva snažna obrana i osobnog dostojanstva i državnog ugleda. Snažnija se obrana ne da ni zamisliti. S pravom je M. Scheler naglašavao »Kraljevstvo Božje«, u kom se jedino mogu naći skupa nespojive inaće opreke: osoba i zajednica. To on nazva »soziologischer Gotteserweis« — *društvoim pokazom* (ne dokazom!) *za existenciju Božju*.²⁵ Nu »kraljevstvo Božje« je božansko i prirodno pravo. Svi politićki »miti« i priće moraju izbljediti pred ovim viđenjem stvarnosti prirodnog prava, pred viđenjem, koje se preneseno u nadnaravni poredak uzdiće sve do gledanja Božje države — visio Civitatis Dei.

Stoga je razumljivo, da katolićka Crkva, a s njome i zbijena falanga pravnića, koji u tom slijede nauku Crkve — ćuvaju kao svetinju paladij prirodno-pravne nauke, i to ne samo zbog oćevidne istine, nego i zbog blagoslova, koji se s te nauke rune na ćovjećanstvo. Zbog oćevidnosti i zbog blagoslova ostat će samo prirodno-pravna nauka uvijek savremena. A katolik će sa zahvalnim ponosom odobriti naziv, što ga je dao doista pozvani svjedok protestantski sociolog Ernst Troeltsch nazvavši prirodno pravo »*das Kulturdogma der Kirche*«, kulturnom dogmom Crkve.²⁶

A sv. Otac Pijo XII. u najodsudnijem ćasu svjetske povijesti upućuje narode na prirodno pravo. Prva papina enciklika Summi Pontificatus moće se zvati velikom *enciklikom prirodnog*

²³ Grundzüge der Rechtsphilosophie, 1914, S. 176.

²⁴ Internationale Kirchliche Zeitschrift 24 (1934) 169 ff.; 25 (1935) 82 ff.

²⁵ Vidi »Život« 22 (1941) 116.

²⁶ Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, 1912, S. 173.

prava. »A prije svega je sigurno — Papine su riječi — da duboki i zadnji korijen zala, koja oplakujemo, leži u nijekanju i odbacivanju sveopćeg pravila moralnosti — bilo u posebničkom, bilo u društvenom životu, bilo u međunarodnim odnosima: to je toliko rašireno u našim danima nepriznavanje i zaboravljanje samoga naravnoga zakona, koji nalazi svoj temelj u Bogu, svemoćnome Stvoritelju i Ocu sviju, vrhovnome i apsolutnome Zakonodavcu, sveznajućem i pravednome Osvetniku ljudskih djela. Kad se Bog niječe, ruši se u isti čas temelj svake čudorednosti i osjeća se, kako se guši ili barem jako oslabljuje *glas prirode*, što uči čak i one, koji su u neznanju, i plemena, do kojih još nije doprla uljudba, otkrivajući im što je pravo (fas) a što je krivo (nefas), što je dopušteno, a što nedopušteno, i daje svakome da osjeti odgovornost za svoja djela pred vrhovnim Sucem.²⁷

ANARHIJA PRAVNOG POZITIVIZMA

Ostavimo li ove svijetle i vedre visine prirodnog prava, okliznut ćemo se — kamo? U kruto bezvlade pravnog pozitivizma. Prirodno pravo bdiye i čuva i svetost osobe i dostojanstvo države. Pravni pozitivizam lišava oboje i krune i prijestolja.

1. *Pravni pozitivizam je kruto ropstvo za ljudsku osobnost*. — Ako je država početno vrelo svakoga prava, onda je svaki čovjek bespravno stvorenje, dokle god mu državna vlast ne podijeli kakova prava. To vrijedi i za najsvetija, najintimnija prirodna prava. Ako dakle država propusti donijeti te zakone, onda ubojica nije povrijedio ničije pravo. Ukratko: pravni pozitivizam ne priznaje nikakovih »urođenih« prava. Hoćemo li biti potpuno dosljedni, čovjek nije uopće osoba, ako mu država ne utisne pečat osobnosti na čelo.

Laka jeka ove nauke čuje se i u djelima prof. Lanovića — ne možemo mimoći ove opaske; prikaz bi bio nepotpun. — Po prof. Lanoviću, nije čovjek već samim rođenjem osoba, nego istom po državi (Uvod 358). Država opet ne mora, ako neće, posvetiti čovjeka osobnošću. Država istina mora podanicima nametnuti *dužnosti*. Koja će im i koliko će im dati *prava*, to je potpuno ostavljeno državnoj samovolji. (Uvod 260, 356). Slijedi upozorenje: »Zato pravnik mora biti naročito oprezan, kad o ličnostima raspravlja, da se ne upusti u borbu s vjetrenjačama« (Uvod 260).

Što bi moglo značiti takova nauka u svojim izvodima, koje razumljivo pravni pozitivisti ne bi htjeli? Evo: Ako država rasquine ženidbenu vezu, ako otme roditeljima djecu, ako stane zatvarati crkve, ako sputa na univerzama slobodu predavanja ili čak barbarski uništi visoka i pučka učilišta, ako sve radnike smatra pukim državnim robovima — da, pozitivisti to moraju odobriti i reći: amen, država nije pogazila ničije pravo.

²⁷ Acta Apostolicae Sedis 31 (1939) 423.

Prijeti li dakle opasnost, da bi ove nauke mogle prijeći u krvavu zbiljnost, onda znanost i uljudba ima svetu dužnost, da govori otvoreno, jasno, bez rukavica... Mi dakle kažemo: Ovakova je nauka kruto ropstvo i to u takovom obliku, u kakvom ga ni poganstvo nije poznavalo. Takova je nauka duhovno ubistvo čovjeka. Takova nauka, logički razvedena i u djelo provedena, vodi rasapu i propasti cijelu kulturu. Ako naime ljudi hoće da »pravedno« rade (pravedno po pravno pozitivističkim načelima) onda moraju biti boljševici ili razbojnici uvijek i svagdje, gdje su boljševici ili razbojnici na vladi, i kad zakon to propisuje! Tu sja jasno zvijezda prava — i pravnog pozitivizma!

Uništenje ljudske osobe, *dehumanizacija čovjeka* — to je pravni pozitivizam, i to je deductio ad absurdum pravnog pozitivizma, koju je on izveo na sebi samom!

Osim gore navedenih pravnika, koji zabacuju pravni pozitivizam, valja spomenuti osobito H. Gerbera, W. Schönfelda i G. del Vecchio — nisu skolastici! — koji »urođeno osobno pravo« smatraju jezgrom svakoga i pravnog i društvenog poretka.²⁸ Autoritativna država razlikuje se po Gerberu od države izgrađene na principu sile, time, što ona čuva prava osobe, upravo si uzima kao cilj razvijanje osobnosti.²⁹ Schönfeld naglašuje, da se tek onda iznutra može nadvladati pravni pozitivizam, ako se naglasi dostojanstvo osobnosti, po kojoj i u kojoj svako društvo nalazi svoj metafizički smisao.³⁰ P. Del Vecchio-u³¹ mora se država pokloniti pred nekim osobnim pravima i priznati neka društva — u prvom redu Crkvu — i to zato, jer su ta prava već tu, a ne stoga, da istom budu. On veli doslovce: »U društvu pojedinac nije samo sredstvo nego i cilj — i to svoj cilj. Pojedinac je u posjedu apsolutne vrijednosti.« (354) Pravo počiva upravo po Del Vecchio-u na ljudskoj prirodi. Pravo je interindividualni moral. (388)

I prof. Lanović — priznajemo to rado, vrlo rado, — priznaje i naglašuje, da moderna država poštuje slobodu savjesti, privatno vlasništvo i t. d. O činjenicama se može misliti: ovako i onako. Ali odlučno je ipak to, da država prof. Lanovića, koja toga ne čini, ne gazi ničije *pravo*. U najgorem slučaju prekida s modom, kulturom... Oni osobni probitci mogu biti lijepe, puste želje, ali prava nisu. Država ih ne priznaje pravima.

---

²⁸ Time se ugrađuju ovi pravnici u jedan opći filozofski savremeni pokret, kojeg s veseljem pozdravljamo; mogli bismo ga nazvati personalističkim. U skoroj budućnosti namjeravamo objelodaniti posebnu radnju o tom personalizmu u današnjoj filozofiji.

²⁹ Volk und Staat. Grundlinien einer deutschen Staatsphilosophie, u: Zeitschrift für Deutsche Kulturphilosophie 3 (1936) 15—56.

³⁰ Der Positivismus und das Kirchenrecht, u: Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie 30 (1936) 14—66.

³¹ Prema njemačkom prijevodu: Lehrbuch der Rechtsphilosophie mit einem Geleitwort von C. A. Emge, Berlin 1937.

Kojom dosljednošću Lanović ovo svoje stanovište zastupa, to bi moglo osvijetliti jedno mišljenje, koje on iznosi. On upućuje na činjenicu, da je Krist Gospodin državnim pravima o bok postavio i božanska prava. To priznanje nekih prava neovisno o državi da se poslije razvilo u individualističko shvaćanje države, preko kojeg su onda građani sebi prigrabili prava, neovisno od države!

Svakako ovdje prof. Lanović udara na kasnije izrađivanje. — Ali ne pogađa li konačno optužba — autor to sigurno nije htio — ne pogađa li konačno samoga Krista?

Čuvanje i obrana osobnog i božanskog prava nije ni individualizam ni liberalizam, nego opomena i pojedincima i državi, da poštuju sliku Božju u čovjeku. Za to nije odlučna ni sentimentalnost, ni uljudbena visina savremene države, nego jednostavna činjenica i istina, da će propasti svaka država, koja nije građena na zajedništvu osoba. Ništice ne daju nikad jedinicu. Iz robova bez duše ne nastaje snažna narodnost. Povijest je vatrom zapisala: Kadgod se Bogu uzelo, što je njegovo, nestalo je brzo i cara, kojemu bi se moglo dati njegovo.

Kristova je riječ najnacionalnija riječ, što je ikada bila izrečena. Krist dakako nije govorio idiomom dvorjanika-pravnika!

Moramo još i na to upozoriti. U sistemu prof. Lanovića, oduzimanje prava od ljudske osobe zaoštreno je posebice i time i stavom g. profesora prema *ljudskoj slobodnoj volji*. G. profesor zastupa metafizički relativizam. Stoga i u ovom pitanju zabacuje neko stalno rješenje. Pa tako i tako to nije za pravnu znanost posebno važno!²²

Nu sad bi bilo lako navesti cijeli niz savremenih pravnika, za

---

²² Lanović opisuje (Uvod 122) neki sistem indeterminizma, za koji bismo — kao i u drugim slučajevima — vrlo željeli, da točno navede izvore. Prema tome je sistemu čovječja volja »neograničena«. »Njezinih odluka da ne može ni Sveznajući predvidjeti, ni Svemogućii opredijeliti.« Tko je iznosio tu nauku? Svakako, ona nema ništa zajedničko sa kat. naukom o slobodi volje. — Volja ovisi o objektu razuma, jer je u sebi slijepa. Zatim je primorana, da teži samo za onim što je dobro, ili bar prividno dobro, jer bi inače ta težnja bila protunaravna i bez dovoljna razloga. Slobodu mogu spriječiti bijes strasti i kakva anomalija mozga. Skolastička definicija slobodne volje tek je onda ispunjena, kada, nakon što su postavljeni svi preduvjeti, volja može djelovati ili ne djelovati, ovako ili onako djelovati. I takva sloboda stvarno postoji, ako i ne uvijek, to ipak često, te predstavlja neophodan temelj osobnog dostojanstva, čudorednosti i prava. Bog odvijeka predviđa slobodnu odluku, ne u uzrocima, koji bi bili izvan čovječje volje i koji bi ovu kauzalno determinirali, jer onda ne bi bilo više govora o slobodi volje. On predviđa naprotiv, prema stalnoj nauci sv. Tome Akvinskoga, odluku čovječje volje zato, što mu je ova uvijek prisutna budući da njegova vječnost obuhvaća prošlost, sadašnjost i budućnost. Božji »intuitus fertur ab aeterno supra omnia, prout sunt in sua praesentialitate. Unde manifestum est, quod contingentia [na pr. slobodni čin] infallibiliter a Deo cognoscuntur, in quantum subdantur divino conspectui secundum suam praesentialitatem.« Summa theol I q 14 a 13. — Naravno da jedino o Bogu ovisi, hoće li svojim stvaranjem i concursusom omogućiti, da takav čin uistinu bude ostvaren.

koje je izvan svake dvojbe, da pravna kazna pretpostavlja pravi pojam krivnje, a prava krivnja da pretpostavlja nepatvorenu slobodu volje.³³ Bez slobodne, uklonive krivnje pravna se kazna ponizuje do životinjske kazne — a taj nazor nije dostojan ni krivca ni sudca. Prema izvrsnim izvodima Nikole Hartmanna, koje je on iznio u svojoj »Etici« (1926), slijedi, da bez slobodne volje ne može više biti govora o čudorednosti. Zato gube mnogo od svoje snage česta, i u sebi hvalevrijedna pozivanja prof. Lanovića, na čudorednost — to posljednje uporište davno već obezpravljenog ljudskog dostojanstva. —

Čovjek bez prava, bez mogućnosti da se vine do prave čudorednosti — s ovakova ljudskog lika neće se pravni pozitivizam nikad smjeti ponositi.

2. *Pravni pozitivizam je detronizacija državnog auktoriteta.* — Pravni pozitivizam hoće da nas usreći narodom bez prava. I to, kako izgleda na prvi pogled, da ojača državu. U zbilji pak pravni pozitivizam, logički proveden, ostavlja iza sebe i državni auktoritet bez prava, samo ruševine države.

Samo jedno pitanje: Ima li država, prije ikojeg zakona, pravo na poslušnost državljana ili ne? Ako *da*, onda ipak ima jedno pravo, koje ne podijeljuje država, koje je pred državom — prirodno pravo. Ovo pravo obvezuje sve, da se u Božje ime pokore državnom auktoritetu. — Ako *ne*, onda se protivljenjem zakonima ne gazi nikoje pravo. Stoga kazna radi neposlušna nosi obilježje jače fizičke sile. Zato s pravom stavlja W. A. Jöhr državu pred alternativu, da bira: ili prirodno pravo ili prisilni zavod! On kaže: »Zaniječe li se transcendencija zajednice, u posljednjim se kosekvencijama dolazi ili do kaosa ili do prisilnog zavoda.«³⁴ Kant je utro put pravnom pozitivizmu, i logičkom dosljednošću zaključio: bit je prava sadržana u tom, da se nekoga može prisiliti. Ostao je samo jedan mali korak do Gumploviczeve jednadžbe: pravo = sila.

Bez prirodnog prava nema država nikakvog prava. Odsjev Božanskog Veličanstva ne sja na čelu onih, koji vode narod. Poslušnost državnom auktoritetu, pravednost prema zajednici — kako su je izradili i opjevali Aristotel i sv. Toma — iustitia legalis (društvozna pravda) jednostavno blijedi u beskrvni strah pred silom.

Savij se pred silom! Ima li ijedna nauka, koja bi bila manje dostojna čovjeka, nauka, koja bi više jarila na prkos, po kojoj bi se sigurnije srljalo u revoluciju, anarhiju i propast?

Radi istine moramo ovdje s pohvalom i sa zadovoljstvom istaknuti, da prof. Lanović na više mjesta najodlučnije zabacuje

³³ Tu samo želimo upozoriti na K. R. von Dach, Grundzüge der Vollstreckung im Strafrecht, Bern 1938.

³⁴ Die ständische Ordnung, Leipzig 1937, 174.

krajnje pravno-pozitivističke zaključke, da bi pravo bilo sila. (Uvod 70, 97, 107). Ovdje se on veoma približuje zdravom pravnom osjećaju, vječne filozofije (philosophia perennis!), premda nažalost ne povlači iz tog svog stava sve posljedice. On doduše ne gradi pravo na fizičkoj sili, nu ipak ni ne postavlja čvrsti temelj pravu, koji bi imao svu nosivost, potrebnu težinu prirodnog prava. Prof. Lanović misli, da se pravo može opravdati s dvije iskaznice. (Uvod 232, 306).

Prva je iskaznica *obećanje* države, dano barem šutke, da će služiti općem dobru podanika. Radi li država drugačije, to će podložnici smjesta otkazati poslušnost.

Druga je iskaznica to, da podanici doista i zbiljski slušaju, *činjenice* dakle pučke *poslušnosti*. Prezre li veći dio naroda pravni auktoritet, tad državna vlast prestaje biti pravni auktoritet i njeni zakoni nisu više pravo.

Bez daljega je lako uvidjeti: ovakovi uslovi za postanak prava i pravne vlasti dižu pojedince sve do sudačke stolice, s koje oni sude državnom auktoritetu i to ne po normama naravnog prava — u ovom sistemu uopće nema tog prava — nego po hirovima osobne samovolje. Kako si lako može čovjek došapnuti: država krši svoje obećanje! Dakle: otkazimo poslušnost. Ili: veći dio naroda zabacuje državni auktoritet. Dakle: više nas ne veže.

Čini se doduše, da oba ova pravna uvjeta više odgovaraju čovječjem dostojanstvu, nego li pravna teorija sile nedostojna čovjeka. Ali po drugoj strani grade državni auktoritet na odviše pjeskovitom temelju pučke strasti: odatle i opasnost, da se ne ispodruju i sami temelji državne discipline.

Pravni je pozitivizam, rekosmo, grob ljudskog dostojanstva. Pravni je pozitivizam i grob državnog auktoriteta.

3. *Pravni je pozitivizam detronizacija međunarodnog prava.* — Kad državi manjkaju duhovni temelji, mora se i međunarodno pravo rasplinuti. Država ne može ustanoviti nikakovo pravo izvan svojih granica. Kako je dakle po nauci pravnog pozitivizma prirodno pravo utopija, to i međunarodni ugovori lebde u zraku. Iz toga slijedi logički pravno-pozitivistička teorija o međunarodnom pravu: međunarodno je pravo državna volja, dokle god to državi koristi. Tko krši ugovore, ne gazi ničije pravo. Stoga, veli prof. Lanović, međunarodno pravo isto je tako malo pravo kao i crkveno pravo. U oba se slučaja izvukla zloporaba govoriti o pravu, gdje prava uopće nema. (Uvod 325).

Stojimo pred naukom, koja je navlastito za male narode porazna, upravo katastrofalna! Kada jača država prema ugovoru ili bez njega tlači slabiju — ne gazi ničije pravo! Zvijezda pravno-pozitivističkog prava sja tada nesamo unutar državnih granica, njezin sjaj se prelijeva daleko preko granica... *Siromašni mali narodi...!*

Baš u njihovo ime digao je Pijo XII. svoj glas kao opomenu i kao osudu: »Otkinuti ljudsko pravo od sidra božanskoga prava i postaviti ga na temelje autonomne državne volje, ne znači ništa drugo nego zbaciti ga s prijestolja, oduzeti mu njegove najplemenitije naslove, izručiti ga kobnome dinanzimu osebničkog protitka i kolektivne sebičnosti, koja jedino daje vrijednost svojim vlastitim pravima, a ne priznaje prava drugih. (Enciklika: Summi Pontificatus, AAS, 31. 1939, 438.).

Pred našim se očima u sve bolnijoj tragici odvija tužni prizor: zbačena je s prijestolja i lišena kraljevske krune ljudska osoba, država, čovječanstvo.

Natpis koji je mogao na početku nekog i začuditi, sada je posve opravdan: Pravni pozitivizam označuje na cijelom socijalnom području anarhiju.

*
*   *
*

Smijemo zaključiti, da je naše razlaganje pokazalo, da je svako pravo, koje od Boga izlazi, pravo pravo, zvalo se ono prirodno pravo, crkveno pravo ili državno pravo. Svako od tih prava potječe od jednog stvarnog pravnog auktoriteta i time ispunjuju *formalni* uvjet, koji je potreban, da pravo uopće nastane. Nu na svim ovim trima područjima ne da se zamisliti ni jedno pravo, koje bi po svom sadržaju bilo protiv savjesti: takvo se pravo ne smije zvati svetim imenom prava. Stoga se ni u jednom od ova tri pravna područja ne smije mimoići *materijalni* sadržaj, koji je konačno usidren u vječnom zakonu — *lex aeterna*.

Ovoj vladajućoj nauci o prirodnom i crkvenom pravu, koju zastupaju kanonisti, ne stoji nasuprot nikoja jedinstvena vladajuća juristička nauka. A najmanje može pravni pozitivizam — ta »zastarjela« nauka, kako veli Larenz — zbaciti s prijestolja naravno pravo i crkveno pravo.

Kad bi već došlo novo doba, koje će kao srednji vijek priznati i u crkvi i u državi Božje pravo i zakon!

Oj kol' divni žiči mi kazali,
Blaga zviezdo, da *nám' pravda slazi*
S *neba*, što se u tebi zrcali

Dante-Uccellini-Raj pj. XVIII, 115-118. (Kotor 1910.)

Ne možemo završiti ovaj članak, a da ne pripomenemo, da nekoji pogledi prof. Lanovića, kojih smo se ovdje tek dotakli, mogu poslužiti kao dobar most do katoličke pravne nauke. O tom je pisac tvrdo uvjeren. Drugi će članak to uvjerenje još više opravdati i utvrditi.

Jakob Gemmel D. I.